

TƏSVİRİ SƏNƏT

UOT: 745/749

Günay Şirzad qızı Nərimanova
Sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru
e-mail: gunay_1979@list.ru

İTALIYA İNTİBAH DÖVRÜNDƏ FLORENSIYA VƏ SİYENA RƏNGKARLIQ MƏKTƏBİNİN ROLU

Xülasə: Məqalədə İntibah dövründə İtaliya incəsənətinin roluna nəzər salınmış, İtaliya İntibahında Florensiya və Siyena rəngkarlıq məktəbinin rolu öyrənilmişdir. Tədqiqat obyektini kimi Treçentonun ən tanınmış sənətkarlarından florensiyalı Cottonun, Siyena boyakarlıq məktəbinin banisi Duçço di Buoninsenyanın, Duççonun istedadlı davamçısı Simone Martininin zəngin yaradıcılığı seçilmişdir. Müəllif əsasən freskalar, monumental mehrab kompozisiyaları, ikonalar üzərində təhlillər aparmış, “Mələyin müqəddəs Annaya zühuru”, “Məxfi gecə”, “İudanın öpüşü”, “Madonna müqəddəslər və mələklər ilə” kimi qiymətli freskalar və ikonaların sənətkarlıq xüsusiyyətləri tədqiq etmişdir.

Açar sözlər: İtaliya, İntibah, freska, rəssam, Cotto, ikona, Duçço, Martini.

İntibah dövrünün maddi mədəniyyət tarixində İtaliya mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir. Orta əsrlərdə İtaliyada incəsənətin yüksək inkişaf etməsinin əsas səbəblərindən biri ona olan maraq və diqqətin xeyli artması olmuşdur. Belə ki, İtaliyanın qabaqcıl mərkəzlərində incəsənətə olan meyil cəmiyyətin yuxarı təbəqəsinin nümayəndələrindən başlayaraq sadə insanlara kimi əhatə edirdi. Bu dövrdə İtaliya İntibah sənətkarları tərəfindən yaradılmış saray və villalar, müxtəlif heykəltəraşlıq nümunələri, saysız boyakarlıq abidələri – freskalar, monumental mehrab kompozisiyaları və dəzgah əsərləri öz həcmi və gözəlliyi ilə insanı valeh edir. Məhz bu dövrdə incəsənətin bir çox növ və janrları öz inkişafında yüksək pilləyə çatır. Yüksək bədii səviyyəsi ilə fərqlənən İtaliya İntibah incəsənətini insan mədəniyyətinin ən yüksək pillələrindən biri kimi qiymətləndirmək olar.

Treçentonun ən tanınmış sənətkarları arasında florensiyalı Cottonu qeyd etmək lazımdır. Vurğulamaq lazımdır ki, Cottonun rolu yalnız XIV əsr İtaliya boyakarlığı üçün deyil, demək olar ki, bütövlükdə İntibah incəsənəti üçün böyük olmuşdur.

Cotto di Bondone (1266/76-1337) Florensiyada anadan olmuş və XIII əsrin sonlarında Romaya köçmüşdür. Onun bu dövr işlərindən yalnız Romadakı müqəddəs Pyotr kilsəsindəki “Qenisaret gölündə möcüzə” adlı mozaikanı qeyd etmək olar. 1305-ci ildə Cotto Paduyaya gedir və orada Kapella del Arenada ona böyük şöhrət gətirmiş və XIV əsrin ən mühüm sənətkarları sırasına daxil etmiş freskaları yaradır. Lakin onun fəaliyyətinin əsas hissəsi 1307-ci ildən yaşadığı Florensiyada keçmişdir. Burada böyük hörmət və rəğbət qazanmış rəssam 1333-cü ildə şəhər idarəçiliyi tərəfindən bütün bədii işlərin baş rəhbəri təyin edilir. Roma və Florensiyadan başqa o, həmçinin, Neapolda, Bolonyada, Milanda çalışmışdır.

Cotto öz müəllimi Çimabuyedən işıq-kölgə modelləşdirməsini, məsafə anlayışını və Roma boyakarlığının möhtəşəm epik dilini mənimsəmişdir. Bütün bunlar ona tam olaraq Bizans ənənələrinin öhdəsindən gəlmək və Avropa boyakarlığının inkişafında yeni mərhələnin başlanğıcını qoymuş üsulunu yaratmaq imkanı vermişdir. Cottonun yaratdığı real, canlı insan obrazları öz xarakteri baxımından orta əsrlərin dini-abstrakt simvolik obrazlarından fərqlənmişdir. Protorenessans boyakarlığında orta əsrlərin şərti ənənələrindən tədricən İntibah dövrünün realistik ənənələrinə keçid müşayiət olunur (1, s.23). Elmi perspektiv haqqında biliklərə malik olmayan Cotto sadə vasitələrin köməyi ilə öz dövrünün incəsənəti üçün qeyri-adi olan effektdə nail olmaqla, əsərə interyer təsvirini daxil etmiş ilk rəssamlardan biri olmuşdur. Orta əsrlər dövrünün boyakarları məkanı təsvir etmədilər. Hərdən onlar fiqurları sadəcə olaraq qızıl fonda təsvir edirdilər. Bundan fərqli olaraq, İntibah boyakarlığının banisi Cottonun əsər və freskalarında biz məkanı, təbiəti – ağacları, qayaları, məbədləri görürük.

Onun tərəfindən təsvir edilmiş hər bir fiqur dərin həyatilik, maddilik və reallıq ilə müşahidə olunur. Rəssamın freskalarında insanlar çox canlı təsvir edilir və elə təəssürat yaranır ki, onlara yaxınlaşmaq və yanlarında durmaq mümkündür. Qırıqlı paltarlar bədənin formasını tam təkrarlayır. Cottonun kompozisiyaları möhtəşəm və sadədirlər. Sənətkarı daha çox insanlar cəlb etmişdir. Bu səbəbdən o, öz yaradıcılığında insan təsvirlərinə mühüm diqqət yetirmişdir. Bütün bu xüsusiyyətlər Cottonun Paduyadakı məşhur freskalarında, o cümlədən, Florensiya dövrünün son əsrlərində öz parlaq ifadəsini tapmışdır. Rəssamın erkən işlərindən “Madonna müqəddəslər və mələklər ilə” (Florensiya. Uffitsi) adlı böyük ikonasını qeyd etmək lazımdır. Belə ki, o, 1310-cu ildə yerinə yetirilmişdir, bir sıra ikonoqrafik motivlər onu Çimabuyenin və Siyena sənətkarı Duçço di Buoninsenyanın ikonalarına yaxınlaşdırır, lakin bununla yanaşı, onda əsrlər boyu dini təsvirlərdə formalaşmış

kanonlarda nəzərə çarpan yeniliklər də meydana gəlir. Belə ki, onda müqəddəs ana ciddi olaraq mərkəzdə deyil, bir qədər yana çəkilməmişdir, bu isə bütün kompozisiyaya böyük ritm, sərbəstlik vermişdir. Artıq bununla Cotto Bizans ikonalarına səciyyəvi olan fiqurların ciddi simmetrik yerləşmə sxeminə dəyişikliklər gətirir. Bütöv memarlıq abidəsi şəklində verilmiş madonnanı oturduğu taxta müxtəlif rəngli pillələr aparır. Cottonun ikonası ilk baxışdan asan qavranılır. Bu əsərdə hər bir element konstruktiv mənə əldə edir, çünki hər bir xətt müəyyən funksiyanı yerinə yetirir. Bu səbəbdən obrazların hərəkətləri çox canlı verilmişdir. Bir qədər uzadılmış sifətli, nazik gözlü Məryəmin obrazı olduqca real tərzdə icra edilmişdir. Məryəm və körpəsinin geyimində istifadə edilmiş əlvan rənglər ikonaya bayram əhval-ruhiyyəsi gətirir. Əvvəlki tutqun rənglərdə yerinə yetirilmiş ikonalardan fərqli olaraq, bu ikona öz major rəngləri ilə fərqlənir. Bu ikonada Cottonun yaratdığı dini obrazlar öz canlılığı ilə maraqlı doğurur. 1305-ci ildə Cotto Paduyadakı del Arena Kapellasında öz freska silsiləsini yaradır. Bu rəsmlər yalnız onun yaradıcılığında deyil, eyni zamanda bütün İtaliya incəsənəti tarixində böyük rol oynamışdır. Kapella del Arena ona görə belə adlandırılmışdır ki, vaxtilə onun yerində Roma sirkinin arenasını yerləşmişdi. Kapellanın sahibi, bank müdiri Enriko Skroven Cottoya onu freskalarla bəzədilməsini sifariş edir. Freskalar üç sırada verilmişdir. Sokol üzərində, kvadratların içərisində 14 müqəddəsin və digərlərinin alleqorik fiqurları yerləşdirilmişdir. Giriş divarında böyük rəsm -“Dəhşətli məhkəmə”, onun qarşısında isə “Xoş xəbər” divar rəsmi yerləşir. Saat istiqamətində yerləşdirilmiş freskalarda memarlıq bölgüsü və sakit məsafəlik üstünlük təşkil edir.

Cotto möhtəşəm epik silsilə yaratmağa müvəffəq olmuşdur. Bu freskalarda açıq və soyuq kolorit üstünlük təşkil edir, hər bir səhnədə sənətkar əsas diqqəti insan hissini və həyəcanının təsvirinə yetirmişdir. Bunun nəticəsi olaraq Cotto öz personajlarını fərdi keyfiyyətlərlə, müxtəlif talelər ilə təsvir etmişdir. Bu, sənətkara dərin dramatik məzmunlu səhnələr yaratmaq imkanı vermişdir. Köhnə orta əsrlər səhnələrinə o, dini əfsanələrə və real tarixi hadisələrə şamil edilən yeni məişət detalları həcmi daxil edir. Onun yaradıcılığında bir sıra yeni cizgilər meydana gəlir. Cottonun əsas xidməti insan obrazının yeni təqdimatındadır. Belə ki, onda obrazlar, antik incəsənəti ilə müqayisədə daha canlı və real olur. Onun fiqurları həcmli və bir qədər ağırdır, lakin buna baxmayaraq maddidir. “Mələyin müqəddəs Annaya zühuru” freskasında ön plana dini simvolika yox, novatorluq baxımından şərh edilmiş janr səhnəsi çıxarılmışdır. Burada interyerin təsviri verilmişdir. Dini möcüzə elementi burada şərti verilmişdir.

“Məxfi gecə” freskasında hər tərəfdən açıq olan interyerin yalnız arxa divarı təsvir olunmuşdur. Böyük stol arxasında İsa peyğəmbər və 12 apostol təsvir olunub. Ənənəyə uyğun olaraq, rəssam İsa peyğəmbəri mərkəzdə deyil, yanda yerləşdirmişdir. Məsafə həllinin daha inandırıcı görünməsi üçün arxa tərəfdən təsvir edilmiş apostolların halələri onların arxasında deyil, sifətləri önündə təsvir edilmişdir. Bütövlükdə bu freska bir qədər statikdir.

Paduya silsiləsinin mərkəzi freskalarından biri – “İudanın öpüşü” əsəridir. İnsan kütləsi içərisində, mərkəzdə dayanmış iki obraz – İsa peyğəmbər və onu qucaqlamış İuda verilmişdir. Baş verən səhnənin dramatik mənası obrazların bir-birinə tərəf yönəlmiş sifətlərində cəmləşdirilmişdir: İsa peyğəmbərin obrazı öz gözəlliyi ilə fərqləndiyi halda, İudanın profili eybəcərliyi ilə fərqlənir. Bu iki mərkəzi personajı ön plana çəkərək və bütün aksenti onların daxili vəziyyətinə yönəldərək, Cotto bu səhnədə hərəkətin maksimal ifadəliliyinə və dramatikliyinə nail olur. Öz obraz dərinliyi baxımından “İudanın öpüşü” əsərini Kapella del Arena silsiləsi içərisində ən gözəl freskalardan biri hesab etmək olar.

Cotto tərəfindən kapellanın qanadı üzərində yerinə yetirilmiş alleqorik fiqurlar böyük maraq doğurur. Orta əsr alleqorizminin öhdəsindən gələrək, sənətkar burada canlı insan xarakterləri yaratmışdır. Onlar içərisində işıqlı insan hissini tərənnüm edən “Ümid” alleqoriyası böyük maraq doğurur. Ümidə əks olaraq “Ümitsizlik” rəssam tərəfindən mənfi keyfiyyət kimi qiymətləndirilir.

Florensiyadan fərqli olaraq, yarımfeodal Siyena mühüm sənaye mərkəzi olmuşdur. O, öz sosial-iqtisadi inkişafı baxımından, burjua-demokratik quruluşlu Florensiyadan fərqlənirdi. Siyenanın boyakarlığı öz təmtəraqlılığını, dekorativliyi və rəngarəngliyi ilə seçilirdi. Lakin Florensiya incəsənətindən fərqli olaraq, onda o dövrün mühüm bədii və həyati problemləri daha az əks olunmuşdu. Siyena boyakarlıq məktəbinin banisi Duçço di Buoninsena (1255-1319) olmuşdur. Bu məktəbin əsas sifarişçiləri kilsələr idi. Öz müasirləri arasında konservativliyi ilə seçilən (istər ictimai görüşü, istər bədii mövqeyi cəhətdən) sənətkarlar vardı. Cottonun gənc müasiri olan Duçço öz həmkarından fərqli olaraq, yeni islahatlara qarşı biganə qalmışdı. O, öz səthliliyi, dekorativliyi, xəttliliyi, parlaq rəngarəngliyi, mücərrəd qızıl fonları ilə seçilən Bizans incəsənətinin ənənələrini davam etməyi üstün tutmuşdur. Duçço yaradıcılığı “duçento” boyakarlığını tamamlayaraq, incəsənətdə, demək olar ki, yeni məqamlar açmır. Onun yaradıcılığının güclü tərəflərindən biri gözəllik baxımından nadir olan koloritidir.

Rəssamın palitrasında qırmızı, çəhrayı, göy, sarı, yaşıl, tünd-yasəmən çalarlar üstünlük təşkil etmişdir. Ona xas olan incə xətt ritmi rəssamın bütün əsərlərində özünü büruzə verir. Onların içərisində xüsusən, “Madonna Ruçellayi” (Florensiya. Uffitsi) və Siyena kilsəsi üçün mehrab obrazı –“Maesta”nı qeyd etmək lazımdır. 1285-ci ildə yaradılmış “Madonna Ruçellayi” (Florensiya. Uffitsi) əsərində Çimabuedə olduğu kimi şərtilik hiss olunur. Düzdür, o, əks perspektivdə verilmişdir. Mələklər daha həcmli tərzdə təsvir olunub, madonnanın fiqurlarının konturları hamar və ritmikdir. Rəssam böyük diqqəti üzlüyə yönəldib və bu, öz növbəsində, təsvirə həcmlilik verir. Məryəm ananın geyiminin qızıl kənarları təmtəraqlı xətti ornament yaradır. Lakin Çimabuedə olduğu kimi, Duççonun madonnasının obrazı da “dinidir”. O, incə, təmtəraqlı və daha çox “şərq” üz cizgiləri ilə verilib. Onda Cottonun “Madonna”sına xas olan insanilik və həyatilik hiss olunmur. Duççonun müqəddəs anası dini ibadə, təmtəraqlı dini kult obyektı kimi qəbul edilir.

Rəssamın ən məşhur əsəri “Maesta” və ya “Əlahəzrət”dir (Del opera del Duomo muzeyi). 1308-1311-ci illərdə yaradılmış möhtəşəm ikitərəfli mehrab obrazında ikonanın bütün mərkəzinin ön hissəsini tutan, Siyena şəhərinin himayədarı olan madonna körpə və mələklər ilə təsvir olunmuşdur. İkonanın yuxarı, o cümlədən, bütün arxa hissəsini Duçço Məryəmin və İsa peyğəmbərin həyatından götürülmüş çox iri olmayan 76 səhnə ilə bəzəmişdir. Burada fiqurlar bir-birinin ardınca yox, bir-birinin üstündə təsvir edilib. Beləliklə, müqəddəslərin başların üstündə olan halələr maraqlı bir ornament təşkil edir. Bu səhnələrin əksəriyyəti artıq mövcud deyil, bəziləri dünyanın müxtəlif muzeylərində saxlanılır. Yalnız rekonstruksiya vaxtı geniş xalq kütləsinin müşayiəti ilə Duççonun emalatxanasından Siyena kilsəsinə gətirilmiş bu iri mehrab ikona haqqında tam təsəvvür yaratmağa imkan verə bilər.

Duçço ikonanın arxa tərəfindəki çoxfiqurlu səhnələrdə İsa peyğəmbərin həyat və çəkdiyi əzablardan bəhs edərək realistik anları daxil etməyə cəhd edir, lakin onları sona çatdırmayaraq hamısını dekorativ başlanğıca tabe etdirir. Bu əsərdə perspektiv mövcud deyil, fiqurlar plastik qavranılmadan məhrumdur, ayaq üstə güclə dayanırlar, çəkisiz görünürlər. Bütün bunların nəticəsində bu səhnələr real və həyati təəssürat yaratmır. Duççonun ikonası zəmanəsinin ən möhtəşəm abidələrindən biri hesab edilir. Duççonun ən istedadlı və dahi davamçısı Simone Martini (1285- 1344) olmuşdur (2). O, Siyenadan başqa Assizidə, Avinyonda və Neapolda çalışmışdır. 1315-ci ildə Simone Martini özünün məşhur “Maesta” freskasını yaradır. Kompozisiya baxımdan o, Duççonun ikonasına yaxındır, lakin ondan fərqli olaraq bu freska kilsə üçün deyil, Pubbliko sarayının Böyük məsləhətxanasının zalı üçün ya-

radılmışdır. Artıq təkcə bununla o, daha kübar və təmtəraqlı xarakter alırdı. Siyena sənətkarının əsərində tərtibat baxımından, qadın obrazları daha böyük yumşaqlyq və poetik ruha sahibdirlər; bundan başqa onlar Duççonun fiqurlarından fərqli olaraq, daha çox həcmə malik idilər. 1333-cü ildə yaradılmış “Şad xəbər” (Florensiya. Uffitsi) freskası rəssamın ən yaxşı əsərlərindən biridir. Tünd-mavi pləşda verilmiş madonna qızıl fon üzərində təsvir edilmişdir. Onun önündə diz çökmüş, iri qanadlı mələk təsvir olunmuşdur. Fiqurların mərkəzində içində hündür zanbaqlar təsvir olunmuş, cilalanmış qızıl vaza yerləşdirilmişdir. Kompozisiyanın yan hissələrində müqəddəslər təsvir edilmişlər. İncə lirika ilə aşlanmış bu əsər sənətkarın yaradıcılığının çiçəkləndiyini əks etdirir. Bu əsərdəki “Madonna” təsviri Simone Martininin sədevrlərindən biri hesab edilir.

Vurgulamaq lazımdır ki, Protorenessans dövrünün sənətkarları antik incəsənəti kor-koranə təkrarlamamışdılar; onlar öz yaradıcılıqlarında yeni formalar və üsullar yaratmağa çalışmışdılar (3). Bu dövrün incəsənətinin səciyyəvi xüsusiyyətlərindən biri də o olmuşdur ki, o, elmlə sıx bağlı olmuşdur, yüksək inkişaf edən elmi özünə xidmət göstərməyə məcbur etmişdir. Artıq Protorenessans dövründən başlayan bu proses, xüsusilə, Yüksək İntibah dövründə çiçəklənmə mərhələsinə çatır.

Anatomiyanın, arxeologiyanın, riyaziyyatın, perspektivin və digər elmlərin dərin tədqiqi İntibah dövrü sənətkarlarına realistik əsərlər yaratmağa imkan vermişdir. Hətta indi də İntibah dövründə yaradılmış bir çox əsər öz həyatiliyi, canlılığı, reallığı və gözəlliyi ilə insanı heyran etməyə davam edir. Protorenessans dövrünün sənətkarlarının əldə etdikləri nailiyyətlər sonrakı dövrlərin sənətkarlarının yaradıcılığı üçün bünövrə olmuş və artıq XV əsrdə İntibah incəsənətinin yüksək inkişaf etməsi üçün əlverişli zəmin yaratmışdır.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Арган Дж. История итальянского искусства. В. 2 т. М. 1990.
2. Гращенков В.Н. Рисунки мастеров итальянского Возрождения. Очерки истории, теории и практики. М.1963.
3. Данилова И.Е. Итальянская монументальная живопись. М.1970.

Гюнай Ширзад кызы Нариманова

**РОЛЬ ФЛОРЕНТИЙСКОЙ И СИЕНСКОЙ ШКОЛ ЖИВОПИСИ В
ЭПОХУ ИТАЛЬЯНСКОГО ВОЗРОЖДЕНИЯ**

Резюме: В статье рассматривается роль итальянского искусства эпохи Возрождения и роль флорентийской и сиенской школ живописи в эпоху итальянского Возрождения. В качестве объекта исследования были выбраны творческие работы одного из самых известных художников того периода - флорентийца Джотто, основателя школы сиенской живописи Дуччо ди Буонинсеня, и Симоне Мартини - талантливого преемника Дуччо. Автор в основном анализирует фрески, монументальные алтарные композиции, иконы, исследует художественные особенности таких ценных фресок и икон, как «Благовещение Святой Анне, или Явление ангельское Святой Анне», «Тайная вечерня», «Поцелуй Иуды», «Мадонна со святыми и ангелами».

Ключевые слова: Италия, Ренессанс, фреска, художник, Джотто, икона, Дуччо, Мартини.

Gunay Shirzad qizi Narimanova
**THE ROLE OF FLORENCE AND SIENESE PAINTING SCHOOL
DURING THE ITALIAN RENAISSANCE PERIOD**

Summary: In the article the role of Italian art in the Renaissance period is looked through, the role of the Florence and Sieneese painting school in the Italian Renaissance is studied. As the object of the research the rich activities of some art masters such as the best-known artist of Trecento from Florence Cotto, the founder of the Sieneese painting school of Duccio di Buoninsegna and his talented follower Simone Martin are chosen. The author analyzed mainly frescoes, monumental altar compositions, icons and studied the artistic features of precious frescoes and icons such as “The angel’s presence in Saint Anna”, “Secret Night”, “The Kiss of Judah”, “Madonna with Saints and Angels”.

Key words: Italy, Renaissance, fresco, artist, Cotto, icon, Duccio, Martin.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 22.02.2022

**Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı:
sənətşünashq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Aslan Xəlilov**